

Integralno planiranje kadrova u sferi održivog razvoja

Integral personnel planning in the field of sustainable development

Nina Mitić¹, Srđan Žikić^{2*}, Dragana Trifunović³

¹Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Beograd, Srbija /
Ministry of Human and Minority Rights and Social Dialogue, Belgrade, Serbia

^{2,3}Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet društvenih nauka, Beograd, Srbija /
University Business Academy in Novi Sad, Faculty of Social Sciences, Belgrade, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 20.11.2021, Rad prihvaćen / Accepted: 02.03.2022.

Sažetak: Osnovna karakteristika koncepta održivog razvoja predstavlja isprepletanost društvenih, ekonomskih, ekoloških i političkih faktora. Sve države članice Ujedinjenih nacija usvojile su Agendu 2030 sa 17 ciljeva održivog razvoja, obavezujući se da će raditi na prosperitetnijem, pravednijem i održivijem svetu u ime svih građana. Na taj način međusobno će povezivati sve ciljeve održivog razvoja sa postizanjem društvenog blagostanja. Osnovni cilj ovog rada predstavlja prikaz ostvarivanja ciljeva održivog razvoja (COR) u odnosu na jednu od najranjivijih i najmarginalizovanijih grupa stanovništva u Republici Srbiji – stanovništva koji živi u romskim naseljima. U radu su za prikaz stanja korišćeni zvanični indikatori COR ali i drugi pokazatelji koji omogućavaju da se stekne bolji uvid u pojedine aspekte života. Rezultati istraživanja prikazani u radu pokazuju da se Romi kao brojna manjina u Republici Srbiji suočavaju sa ozbiljnim problemima socio-ekonomske prirode, tako da vremenom postaju jedna od najugroženijih društvenih grupa. Romi i dalje ostaju na marginama društva, diskriminisani u mnogim sferama socijalnog života. Uzroci mnogih problema u ovoj oblasti proističu iz decenijske isključenosti romske dece iz sistema obrazovanja, kao i iz uvreženih predrasuda o Romima. U cilju unapređivanja društvenih faktora održivog razvoja Republike Srbije potrebno je pored smanjenja siromaštva, uključivanje romske populacije kako u život tako i u obrazovanje i rad.

Ključne reči: održivi razvoj, ciljevi, društveni faktori.

Abstract: The basic characteristic of the concept of sustainable development is the intertwining of social, economic, environmental and political factors. All member states of the United Nations have adopted the 2030 Agenda with 17 Sustainable Development Goals, pledging to work for a more prosperous, equitable and sustainable world on behalf of all citizens. In this way, they will interconnect all the goals of sustainable development with the achievement of social well-being. The main goal of this paper is to present the achievement of sustainable development goals (SDG) in relation to one of the most vulnerable and marginalized groups of the population in the Republic of Serbia - the population living in Roma settlements. The paper uses official SDG indicators to present the situation, as well as other indicators that enable a better insight into certain aspects of life. The results of the research presented in the paper show that the Roma, as a large minority in the Republic of Serbia, face serious problems of socio-economic nature, so that over time they become one of the most vulnerable social groups. Roma continue to be on the margins of society, discriminated against in many spheres of social life. The causes of many problems in this area stem from the decades-long exclusion of Roma children from the education system, as well as from ingrained prejudices about Roma. In order for the Republic of Serbia to achieve sustainable development, it is necessary in the first place to reduce poverty and the inclusion of the Roma population in life and in education and work.

Keywords: sustainable development, goals, social factors.

¹orcid.org/0000-0002-3104-3738, e-mail: nina.mitic58@gmail.com

³orcid.org/0000-0003-3982-9433, e-mail: srdjan.zikic@fdn.edu.rs

⁴orcid.org/0000-0002-8051-1454, e-mail: draganatrifunovic1984@gmail.com

UVOD / INTRODUCTION

Koncept održivog razvoja podrazumeva uravnoteženi ekonomski, socijalni i kulturni razvoj bez ugrožavanja životne sredine (Gupta, Dharwal, 2022). U cilju njegove realizacije, neophodno je uspostavljanje novih društvenih vrednosti koje se zasnivaju na znanju, kreativnosti i sposobnosti ljudskih resursa, stvaranju kvalitetnih kadrova sa tendencijom da se sadašnje društvo transformiše u društvo koje uči. Na takav način sadašnje i buduće generacije mogu očuvati održivost naše planete u celini (Sankar et al., 2021). Nakon isteka Milenijumskih ciljeva razvoja, ustanovljena je nova globalna razvojna agenda – Agenda 2030. Sve 193 države članice Ujedinjenih nacija usvojile su Agendu 2030 sa 17 ciljeva održivog razvoja 2015. godine, nastojeći da intenziviraju međunarodnu saradnju. Vlade država potpisnica obavezale su se da će raditi na prosperitetnijem, pravednijem i održivijem svetu u ime građana (Krolla, Zipperer, 2020). Ciljevi održivog razvoja pružaju novo i prošireno razumevanje održivosti kao ekonomskog, socijalnog i ekološkog izazova. Oni su čvrsto ukorenjeni u konceptu održivog razvoja, odnosno „razvoja koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovoljavaju sopstvene potrebe“ (Brundtland, 1987).

Održivi razvoj je postao nužna potreba savremenog čovečanstva i vodeća političko-ekonomska paradigma (Žikić i dr., 2021). Pojam održivog razvoja u isto vreme je jednostavan i složen. Jednostavnost pojma proističe iz činjenice da se jednostavnim rečima može objasniti kompletna filozofija koncepta održivog razvoja. Složenost pojam održivog razvoja dolazi u prvi plan kada se shvati da njegova materijalizacija podrazumeva promenu ponašanja u svim segmentima čovekove akcije i promenu sistema vrednosti. Održivi razvoj je daleko više od tehnokratskog koncepta preusmeravanje inteligentnih resursa, daleko više od koncepta Svetske banke ili Ujedinjenih nacija.

Rast ljudske populacije i težnje za višim životnim standardom nesumnjivo su doveli do prekomerne eksploatacije prirodnih resursa i narušavanja globalne klime. Osnovna karakteristika ovih problema predstavlja isprepletanost ekoloških, društvenih, ekonomskih i političkih faktora (Pimm et al., 2019). Održivi razvoj podrazumeva razvoj društva koji raspoloživim resursima zadovoljava potrebe današnjih i budućih generacija a pri tome ne ugrožava prirodne sisteme i životnu sredinu, čime se osigurava dugoročno postojanje ljudskog društva i njegovog okruženja. Na taj način ujedno predstavlja novu strategiju i filozofiju društvenog razvoja (Zhao et al., 2020). Model održivog razvoja se najčešće dovodi u

vezu sa zaštitom životne sredine, odnosno nastojanjem da se zabrinutost za opstanak živog sveta na planeti Zemlji poveže sa očuvanjem prirodnih resursa i brojnim ekološkim izazovima koji stoje pred svakim društvom, državom i čovečanstvom u celini. Sporazum država članica Ujedinjenih nacija o ciljevima održivog razvoja predstavlja veliko dostignuće globalne politike. Vlade širom sveta obavezale su se da štite ekosisteme i promovišu jednakost, međusobno povezujući ciljeve održivog razvoja sa postizanjem društvenog blagostanja (Coscieme et al., 2021)

Povezivanje ekonomskih, ekoloških i socijalnih faktora predstavlja nesumnjivo osnovu za realizaciju programa održivog razvoja (Žikić i dr., 2020). Pored ova osnovna tri stuba i 17 globalnih ciljeva, usvojeno je i 169 potciljeva. Potciljevi su definisani kao nešto čemu treba težiti na globalnom nivou, tako da svaka vlada postavlja svoje nacionalne potciljeve vođena ambicijom na globalnom nivou ali uzimajući u obzir nacionalne okolnosti. Svaka vlada će oceniti kako potciljevi treba da budu inkorporirani u nacionalne procese planiranja, javne politike i strategije. U ovom trenutku, prošla je trećina vremena određenog za postizanje ciljeva održivog razvoja. Preostalo je još deset godina za ostvarivanje ciljeva koji se bave temama kao što su obrazovanje, rodna ravnopravnost, čista voda, dostojanstven rad, smanjenje nejednakosti, obnavljanje energije i pristup pravdi za sve. Zbog toga je i na globalnom nivou i za Srbiju važno pitanje gde smo sada? Koliko smo od tada napredovali u postizanju ciljeva i šta da uradimo kako bismo se što više približili ostvarivanju ciljeva postavljenih za 2030. godinu.

Osnovni cilj ovog rada predstavlja prikaz ostvarivanja Ciljeva održivog razvoja (COR) u odnosu na jednu od najranjivijih i najviše marginalizovanih grupa stanovništva u Srbiji – onog stanovništva koje živi u romskim naseljima. U radu su za prikaz stanja korišćeni zvanični indikatori COR koji se prate na portalu Republičkog zavoda za statistiku, ali i drugi pokazatelji koji omogućavaju da se stekne bolji uvid u pojedine aspekte života i položaja, a koji predstavljaju važne pokazatelje isključenosti iz razvoja.

Vlada Republike Srbije je donela Odluku o osnivanju Koordinacionog tela za praćenje realizacije Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji (Službeni glasnik RS, 05/17). Odlukom je predviđeno da Koordinaciono telo ima zadatak da koordinira poslovima organa državne uprave u oblasti socijalnog uključivanja Roma i Romkinja. Glavni zadatak Koordinacionog tela jeste da razmatra sva pitanja i koordinira rad organa državne uprave, organa jedinica lokalne samouprave, javnih preduzeća i drugih oblika organizovanja od strane

Republike Srbije i jedinica lokalne samouprave u vezi s poslovima iz njihovog delokruga. Takođe, Odlukom je predviđeno da je u delokrugu rada Koordinacionog tela i unapređenje međuresorne saradnje u oblasti socijalnog uključivanja Roma i Romkinja, razmatranje i davanje preporuka za rešavanje urgentnih situacija čija posledica može biti dodatna ranjivost Roma i Romkinja, predlaganje načina za ostvarivanje propisanih, ali i dodatnih mera/aktivnosti koji doprinose većoj socijalnoj uključenosti ove nacionalne manjine, kao i procesu evropskih integracija.

Problemi socio-ekonomske prirode sa kojima se Romi u Srbiji svakodnevno suočavaju odnose se na nedovoljno obrazovanje, otežan pristup zdravstvenim servisima i zapošljavanju, život u neuslovnim naseljima i rastuće siromaštvo. Za razliku od ostalih manjinskih zajednica, Romi spadaju u specifičnu grupu ljudi koji nemaju matičnu državu koja bi prema ustaljenom shvatanju definisala njihov nacionalni identitet, te stoga od većine ljudi u ovoj zemlji često nisu shvaćeni kao „ozbiljna“ manjina, već pre kao lutajući narod čergara. U poredo sa ovakvom situacijom, nemogućnost romske zajednice da na pravi način artikuliše i reprezentuje svoje političke interese dovodi do toga da njihovi stvarni problemi i interesi i ostanu nevidljivi, a oni sami isključeni iz pune integracije u većinsku zajednicu.

Pripadnicima romske zajednice u Republici Srbiji je 2002. godine priznat status nacionalne manjine na osnovu čega ostvaruju pravo na zaštitu nacionalnog, kulturnog i jezičkog identiteta. Zbog toga što je većina Roma dugotrajno izložena posledicama strukturnog siromaštva i diskriminacije, Vlada je usvojila Strategiju socijalnog uključivanja Roma i Romkinja od 2016. do 2025. godine. U Strategiji je usvojeno da se u pet strateških oblasti (obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje, socijalna i zdravstvena zaštita) na nacionalnom i lokalnom nivou sprovode politike čiji cilj je smanjenje siromaštva i eliminacija diskriminacije Roma i Romkinja. Diskriminacija prema Romima i Romkinjama je problem kojem institucije i javne politike posvećuju pažnju, ali rezultati borbe protiv diskriminacije i eliminisanja predrasuda prema Romima kao osnove diskriminatornog postupanja i ponašanja ukazuju na to da je potrebno energičnije jačati postojeće i graditi nove kapacitete u sveobuhvatnoj antidiskriminacionoj politici. Romi i Romkinje se sa diskriminacijom najčešće suočavaju u svakodnevni kontaktima sa sugrađanima, na radnim mestima i dok obavljaju uobičajene dnevne poslove i radnje. Zapošljavanje, ostvarivanje prava na rad, socijanu i zdravstvenu zaštitu i na obrazovanje su društvene delatnosti u kojima su najčešće izloženi diskriminaciji. Prostorna segregacija i segregacija

u obrazovanju, kao i govor mržnje su oblici diskriminacije koji, uprkos uspostavljenoj institucionalnoj zaštiti, otežavaju život i ostvarivanje prava Roma i Romkinja. Prema empirijskim podacima iz istraživanja, pripadnici romske nacionalne manjine se u Srbiji najčešće suočavaju sa diskriminacijom na nacionalnoj osnovi (Bašić, 2021).

1. MATERIJALI I METODE / MATERIALS AND METHODS

Predmet ovog rada predstavlja prikaz stanja u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja (COR) u odnosu na jednu od najranjivijih i najviše marginalizovanih grupa stanovništva u Srbiji – onog stanovništva koje živi u romskim naseljima. Zahvaljujući rezultatima istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS) koje je u Srbiji sprovedeno u saradnji sa Unicefom i Republičkim zavodom za statistiku, može da se sagleda napredak u ostvarivanju COR za ovu društvenu grupu. Stanje u pogledu COR prikazano je kroz perspektivu životnih tokova, sa namerom da se sagleda kako isključivanje iz jedne oblasti života vodi isključivanju iz drugih oblasti (na primer isključenost iz obrazovanja vodi isključenosti iz tržišta rada), dovodeći do najtežih oblika višestruke isključenosti. Za prikaz stanja korišćeni i zvanični indikatori COR koji se prate na portalu Republičkog zavoda za statistiku, ali i drugi pokazatelji koji omogućavaju da se stekne bolji uvid u pojedine aspekte života i položaja, a koji predstavljaju važne pokazatelje isključenosti iz razvoja.

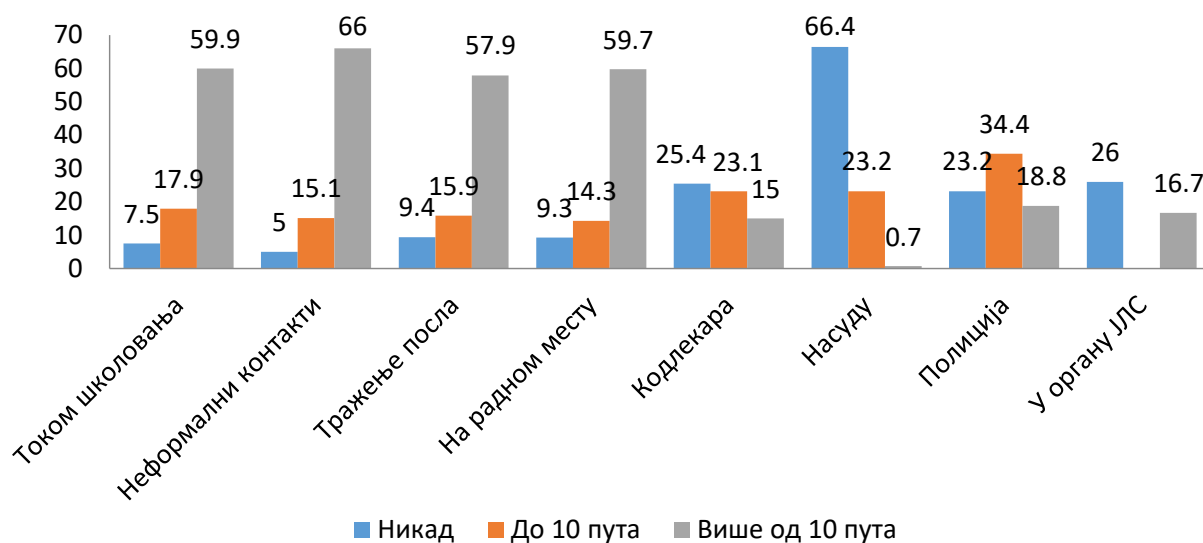
2. REZULTATI I DISKUSIJA / RESULTS AND DISCUSSION

Prema rezultatima istraživanja „Socijalna distanca etničkih zajednica u Srbiji“, koje su u 2020. godini sprovedeli Institut društvenih nauka i Centar za istraživanje etniciteta, sa diskriminacijom na nacionalnoj osnovi se suočavaju pripadnici/ce svih etničkih zajednica, uključujući i većinsku, a najčešće Romi i Romkinje. Sa takvom vrstom diskriminacije više od deset puta tokom života se suočilo 66% ispitanika i ispitanica romske nacionalnosti, a još 15,1% njih manje od deset puta. Iako diskriminaciju ne prijavljuju, ona u njima izaziva različita osećanja - strah, bes, ravnodušnost, stid. Romi i Romkinje na nju odgovaraju socijalnim udaljavanjem od pripadnika drugih etničkih grupa, na šta ukazuju rezultati pomenutog istraživanja. Podaci o istraživanju prikazani su u grafikonu 1.

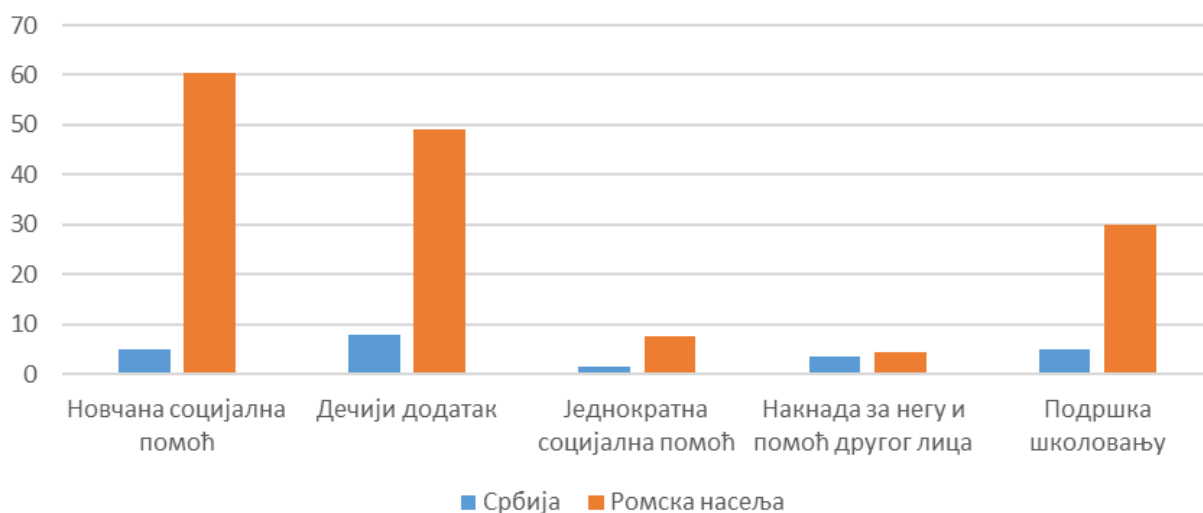
Sa diskriminacijom se Romi i Romkinje suočavaju više od deset puta u životu: tokom školovanja (56,9%), traženja posla (57,9%) i na radnom mestu (59,7%). U nižem, mada i dalje zabrinjavajućem procentu, suočavaju se i kada ostvaruju prava u zdrav-

stvenim ustanovama, na sudu, policiji ili organima jedinice lokalne samouprave. Prema nalazima istog istraživanja, sa diskriminacijom do deset puta Romi i Romkinje se suočavaju tokom školovanja (17,9%), traženja posla (15,9%), na radnom mestu (14,3%), kod lekara (33,1%), u policiji (39,4%) i pred organima JLS (34,4%). U širem tumačenju neefikasno, neekonomično i nedelotvorno postupanje organa javne vlasti u vezi sa rešavanjem problema siromaštva Roma otvara raspravu o postojanju sistemske dis-

kriminacije. Posledice nerešavanja siromaštva Roma su vidljive tokom pandemije Kovid-19 jer u 38% podstandardnih naselja stanovnici nemaju direktan pristup vodi, a u još 30% takvih naselja 30% kuća nije priključeno na vodovodnu mrežu. Procenjeno je da najmanje pet hiljada romskih porodica, odnosno 25.000 Roma i Romkinja nema pristup vodi čime je, pored ostalog, otežano održavanje higijene ruku što je jedan od osnovnih načina smanjenja rizika od zaražavanja (www.pravamanjina.rs).

Grafikon 1. Učestalost diskriminacije prema iskustvima Roma tokom života
Graph 1. Frequency of discrimination according to Roma experiences during life
Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

Grafikon 2. Domaćinstva koja su primala određene vrste podrške u prethodne 3 meseca, Srbija i romska naselja, 2019. godina, u %

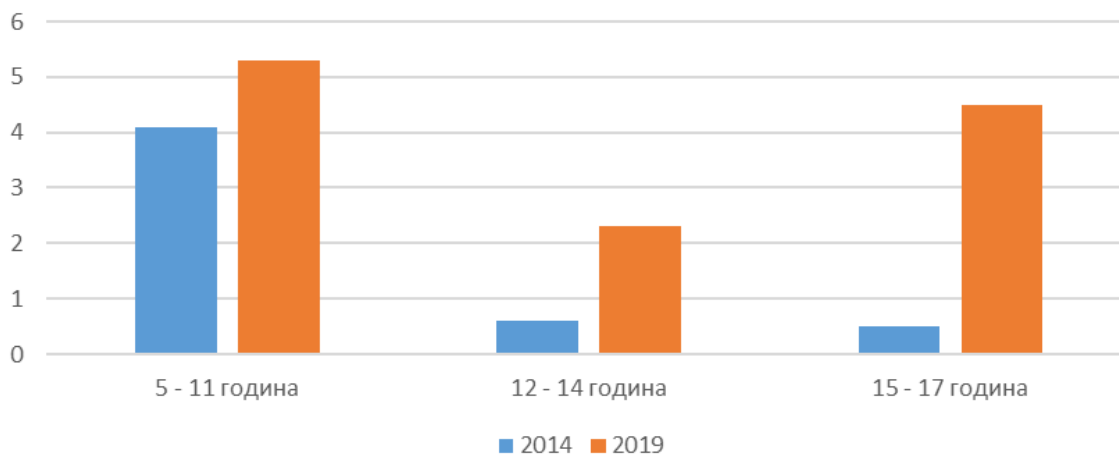
Graph 2. Households that received certain types of support in the previous 3 months, Serbia and Roma settlements, 2019, in %

Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

Siromaštvo u Srbiji prikazano je prema ciljevima održivog razvoja. Značaj koji se u novoj razvojnoj agendi UN pridaje smanjenju siromaštva vidljiv je već iz činjenice da je prvi cilj održivog razvoja (COR) „okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima“. Prvi cilj je u potpunosti posvećen smanjenju siromaštva, ali se i u drugim ciljevima održivog razvoja ono javlja kao meta različitih podciljeva. Siromaštvo je jedan od kritičnih problema u savremenom svetu. Iako je broj siromašnih više nego prepolovljen od 1990-e, Ujedinjene nacije tvrde da je i dalje jedna petina ljudi u zemljama u razvoju siromašna. Zbog toga i zbog činjenice da siromaštvo ugrožava postignuća u svim drugim oblastima okončanje siromaštva je primarni cilj čitave agende. Podciljevi u okviru ovog cilja su usmereni na iskorenjivanje ekstremnog siromaštva, smanjivanje na manje od polovine bilo kojeg oblika siromaštva definisanog prema nacionalnim kriteri-

jumima i osnaživanje mera socijalne i finansijske podrške siromašnima.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da je 82% žena iz romskih naselja materijalno depri-mirano u 3 ili više stavki koje omogućavaju zadovoljavanje osnovnih potreba, a još 9,6% u dve stavke; 60% domaćinstava prima novčanu socijalnu pomoć, 49% dečiji dodatak. Slabija uključenost u obrazova-nje za posledicu ima i slabije uključivanje na tržište rada. Zvanični indikatori COR preko kojih se i prati ovaj aspekt održivog razvoja nisu dostupni za stanovništvo romskih naselja, pa je stanje prikazano na osnovu srodnih pokazatelja za koje su dostupni po-daci iz Istraživanja višestrukih pokazatelja. Naime, stopa zaposlenosti stanovništva obuhvaćene uzor-kom MICS u romskim naseljima iznosi svega 39,9%, a stopa nezaposlenosti 23,5%. Slaba integrisanost u tržište rada dovodi do povećanih rizika od siro-maštva (Bradaš i dr., 2020)

Grafikon 3. Udeo registrovane zloupotreba dečijeg rada prema uzrastu, romska naselja, 2019. godina
Graph 3. Share with child labor abuse was registered by age, Roma settlements, 2019
 Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

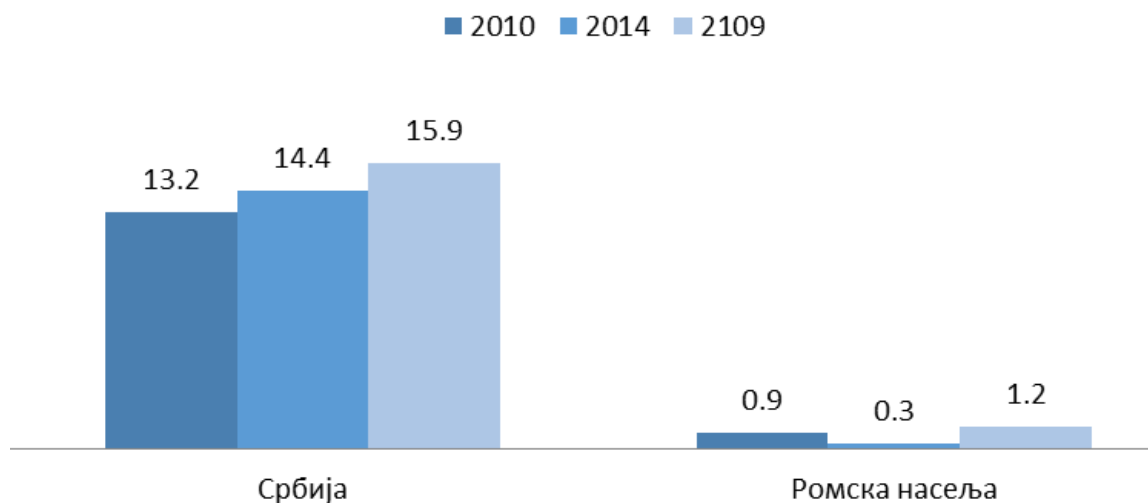
Podaci u grafikonu 3 pokazuju da je u svim starosnim grupama dece koja žive u romskim naseljima došlo do povećane rasprostranjenosti dečjeg rada. Zvanični indikatori COR preko kojih se prati ovaj aspekt održivog razvoja nisu dostupni za stanovništvo romskih naselja, pa je stanje prikazano na osnovu srodnih pokazatelja za koje su dostupni podaci iz Istraživanja višestrukih pokazatelja. Stopa nezaposlenosti u romskim naseljima je 23,5%, a 60% žena je neaktivno; između 2014. i 2019. rasprostranjenost dečijeg rada je povećana među decom starosti 5-11 godina sa 4,1% na 5,3%, među decom starosti 12-14 godina sa 0,6% na 2,3%, a među decom starosti 15-17 godina sa 0,5% na 4,5%. Stopa zaposlenosti stanovništva obuhvaćenog uzorkom MICS istraživanja stanovništva romskih naselja

iznosila je svega 39,9%, a stopa nezaposlenosti 23,5%. Posebno su nepovoljni pokazatelji zaposlenosti žena. Naime, među ženama koje žive u romskim naseljima, a koje su učestvovala u MICS istraživanju starosti 15-49 godina, svega je 24,6% bilo na neki način zaposleno, 15,7% je bilo nezaposleno, dok je 59,7% neaktivno. To ukazuje na ogroman neiskorišćeni ekonomski potencijal žena, te na njihove slabe šanse da svoje životne uslove poboljšaju uključivanjem na tržište rada. Istovremeno, prisutne su i negativne tendencije u pogledu zloupotrebe dečjeg rada. Kako je konstantovano u Izveštaju o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji Republičkog zavoda za statistiku, usled povećanja rasprostranjenosti dečjeg rada, registruje se umereno udaljavanje od potcila 8.7. Povećanje rasprostranjenosti beleži se

među ženskom decom, u gradskoj populaciji i u romskim naseljima, u uzrastu 5-11 godina i to među decom koja pohađaju obrazovanje i žive u domaćinstvima koja nisu siromašna. Istovremeno se registruje smanjenje dečjeg rada upravo u grupama dece u kojima je bio najrasprostranjeniji, poput dečaka koji žive u seoskim naseljima (Bradaš i dr., 2020).

Jedan od razloga ranijeg isključivanja devojčica iz obrazovanja jesu rani brakovi, štetna praksa koja je Istanbulsom konvencijom definisana kao jedan

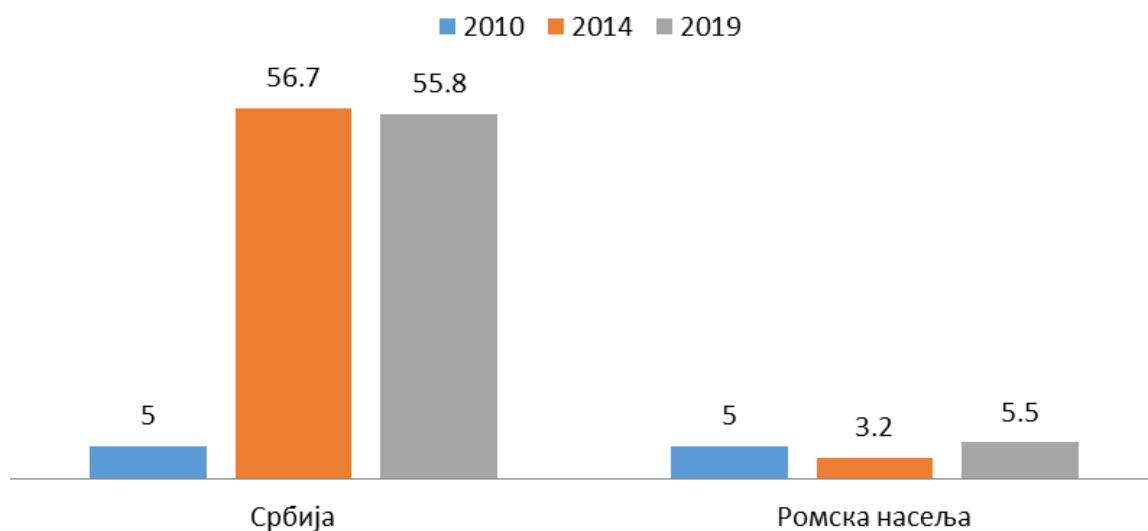
oblik rodno zasnovanog nasilja nad ženama koji značajno ugrožava prava, razvojni potencijal i blagostanje devojčica, kao i da smanjuje njihove šanse da ostvare socijalnu uključenost i kvalitetan život u kasnijim fazama života. Kao što se može videti iz grafikona 4 i 5, među ženama iz romskih naselja iskustva ranog braka su znatno češća nego među ženama iz opšte populacije. 16% mladih žena iz romskih naselja stupilo je u prvi brak pre navršanih 15 godina, a 56% pre navršanih 18 godina.

Grafikon 4. Procenat žena starosti 20-24 godine koje su prvi put stupile u brak pre navršanih 15 godina, Srbija i romska naselja, 2010-2019. godine (indikator COR)

Graph 4. Percentage of women aged 20-24 who married for the first time before the age of 15, Serbia and Roma settlements, 2010-2019. year (SDG indicator)

Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

Grafikon 5. Procenat žena starosti 20-24 godine koje su prvi put stupile u brak pre navršanih 18 godina, Srbija i romska naselja, 2010-2019. godine (indikator COR)

Graph 5. Percentage of women aged 20-24 who married for the first time before the age of 18, Serbia and Roma settlements, 2010-2019. year (SDG indicator)

Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

Podaci ukazuju da žene, a naročito one koje žive u romskim naseljima, nemaju punu kontrolu nad svojim seksualnim i reproduktivnim zdravljem niti pristup uslugama za zaštitu ovog zdravlja. Naime, 84,2% žena u opštoj populaciji i 67,7% žena koje žive u romskim naseljima samostalno donosi odluke zasnovane na informacijama o seksualnim odnosima, upotrebi kontracepcije i brizi za reproduktivno zdravlje (indikator COR 5.6.1), što ukazuje na i dalje značajan broj žena koje nisu u mogućnosti da ostvare puno pravo na zaštitu svog seksualnog i reproduktivnog zdravlja i ostvare autonomiju u planiranju

porodice. Razlike su prisutne u zavisnosti od obrazovanja žena, ekonomske aktivnosti i materijalnog statusa, pa je među ženama iz romskih naselja koje su bez škole 59,8% onih koje samostalno donose odluke, a među onima sa srednjim ili visokim obrazovanjem 71,7%. Takođe, među zaposlenim ženama više je onih koje samostalno donose odluke u odnosu na neaktivne žene (70,2% prema 65,1%), a nije zanemarljiva ni razlika između onih koje pripadaju 60% najsiromašnijih i onih koje pripadaju 40% najbogatijih (66,1% prema 69,9%) (Bradaš i dr., 2020).

Grafikon 6. Osnovni pokazatelji obrazovanja, Srbija i romska naselja, 2019. godina, u %
Graph 6. Basic indicators of education, Serbia and Roma settlements, 2019, in %
Izvor: Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), RZS i Unicef

77% dece iz romskih naselja obuhvaćeno je obavezanim pripremnim predškolskim programom, 92% pohađa osnovnu školu, ali samo 64% je završi, u srednje obrazovanje se uključi 28%, a među njima tek 61% ga i završi, devojčice su slabije uključene u srednje obrazovanje nego dečaci. Broj učenika romske nacionalnosti upisanih u srednje škole na osnovu mera afirmativne akcije značajno se povećao nakon usvajanja Pravilnika o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu pod povoljnijim uslovima radi postizanja pune ravnopravnosti 2016. godine. U školskoj 2016/2017. godini, 1.713 dece je upisalo srednje škole na osnovu mera afirmativne akcije, u 2017/2018. upisano je 1.969 dece, dok je školske 2019/2020. upisano 2.220 učenika romske nacionalnosti posredstvom afirmativnih mera 59 (2015/2016. upisano je 422 učenika) (Treći izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva, 2018).

Sistem stipendiranja romskih učenika je unapređen i iz godine u godinu povećava se broj onih koji

pohađaju srednje škole, a koji se stipendiraju iz republičkog budžeta i uz pomoć sredstava međunarodnih organizacija i EU fondova. Tokom školske 2015/2016. i 2016/2017. godine kroz projekat IPA 2012 – Evropska podrška za inkluziju Roma (TARI), dodeljeno je 520 stipendija romskim učenicima od prvog do četvrtog razreda srednjih škola koji imaju prosečan školski uspeh od 2,5 do 3,5. Iz budžeta Republike Srbije 2015/2016. dodeljeno je 176 stipendija romskim učenicima koji postižu odličan uspeh (od toga je 65% devojčica), a u 2016/2017. dodeljeno je 139 učeničkih stipendija romskim učenicima u srednjoj školi koji postižu odličan uspeh (od toga je 60% devojčica). Proces stipendiranja je nastavljen kroz novi projekat IPA 2014, kojim su obezbeđena sredstva za 300 učenika srednjih škola iz budžeta Republike Srbije. Na osnovu Konkursa za dodelu učeničkih i studentskih kredita i stipendija za školsku 2017/2018, odobrene su 303 učeničke stipendije za učenike romske nacionalnosti, dok je za školsku 2018/2019. dodeljeno 547 stipendija. Plani-

rano je da u okviru projekta IPA 2014 stipendije budu obezbeđene za 1.000 romskih učenika u naredne četiri godine.

Sudeći prema podacima Istraživanja višestrukih pokazatelja, veće šanse da se sistematski uključe u obrazovanje među decom iz romskih naselja, na svim nivoima imaju dečaci u odnosu na devojčice, deca iz ostalih naselja u poređenju sa decom iz gradskih naselja (osim u pogledu obaveznog predškolskog obrazovanja), deca čije majke imaju bar osnovno ili još bolje srednje i više obrazovanje, kao i deca iz 40% najbogatijih domaćinstava (Bradaš i dr., 2020).

Slabija uključenost u obrazovanje za posledicu ima i slabije uključivanje na tržište rada. Zvanični indikatori COR preko kojih se prati ovaj aspekt održivog razvoja nisu dostupni za stanovništvo romskih naselja, pa je stanje prikazano na osnovu srodnih pokazatelja za koje su dostupni podaci iz Istraživanja višestrukih pokazatelja. Odgovor Vlade na probleme zapošljavanja kod Roma svodi se na Nacionalnu strategiju zapošljavanja 2011-2020 i Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2020-2021. gde se pripadnici romske nacionalne manjine navode kao posebno ugrožena grupa i tretiraju zajedno sa ostalim specijalno osetljivim grupama u društvu.

Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine prepoznaje romsku populaciju kao jednu od posebno osetljivih, odnosno ranjivih grupa na tržištu rada. Nacionalnim akcionim planovima zapošljavanja, koji se donose na godišnjem nivou, utvrđuju se mere aktivne politike zapošljavanja kroz čiju realizaciju se teži unapređenju zapošljivosti i podstiče zapošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine. Uključivanjem Roma i Romkinja u mere aktivne politike zapošljavanja (u skladu sa individualnim planom zapošljavanja, a na osnovu procene zapošljivosti), bilo da se radi o programima iz sistema dodatnog obrazovanja i obuke (podizanje kompetencija, znanja, veština radi konkurentnijeg istupanja na tržištu rada), konkretnim finansijskim podsticajima radi zapošljavanja ili samozapošljavanja, utiče se na njihovo zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje, ali i doprinosi otklanjanju predrasuda i podizanju svesti (unutar lokalne zajednice) o mogućnostima i stvarnim potencijalima romske populacije. Podaci o zaposlenosti Roma za poslednjih deset godina nisu ohrabrujući i govore da je u poslednjoj deceniji ona opala za skoro šest procenata. Procenjuje se da je u našoj zemlji bez posla trenutno više od 100.000 radno sposobnih Roma, iako ih je na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje oko 25.000. „U javnom sektoru ima oko 800.000 zaposlenih, a samo 1.500 pripadnika manjina (Naci-

onalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020).

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

U situaciji tranzicije kroz koju prolazi Republika Srbija, Romi kao brojna manjina suočavaju se sa ozbiljnim problemima socio-ekonomske prirode, tako da vremenom postaju jedna od najsiromašnih, te samim tim i najugroženijih društvenih grupa. Romi i dalje ostaju na marginama društva, diskriminisani u mnogim sferama socijalnog života. Globalna pandemija Kovid-19 dodatno je ugrozila stanje kada je reč o osnovnim ljudskim pravima, a njene posledice drastično su uticale na položaj najsiromašnijih društvenih grupa i pojedinaca, među kojima je svakako najugroženija romska zajednica.

Iako je nacionalni okvir u velikoj meri usklađen sa međunarodnim obavezama koje je Srbija preuzela ratifikacijom najznačajnijih međunarodnih konvencija u oblasti rada i zapošljavanja, ostvarivanje i zaštita garantovanih prava u praksi često ne postoji ili je njihova realizacija znatno otežana. Nacionalni planovi i strategije koji se odnose na zapošljavanje Roma često su samo spisak proklamovanih ciljeva, dok su njihovi efekti teško vidljivi. Uzroci mnogih problema u ovoj oblasti proističu iz decenijske isključenosti romske dece iz sistema obrazovanja, kao i iz uvreženih predrasuda o Romima. Romi su izloženi diskriminaciji već prilikom pokušaja da se zaposle, a sa preprekama se suočavaju i prilikom pokušaja da pribave dokumenta potrebna za zasnivanje radnog odnosa. To pokazuje da nije dovoljno samo doneti odgovarajuće norme u oblasti zapošljavanja, već je potrebno obezbediti i instrumente za njihovo delotvorno sprovođenje i uzeti u obzir prepreke na koje Romi nailaze u drugim oblastima.

Brojni su uzroci koji su doveli do toga da Romi budu jedna od najmarginalizovanih grupa na tržištu rada: niska obrazovna struktura i nedostatak stručnih kvalifikacija, uvrežene predrasude o radnim navikama Roma i diskriminacija pri zapošljavanju od strane poslodavaca, rad u sivoj ekonomiji, teškoće oko pribavljanja potrebnih dokumenata, a neretko i neinformisanost usled koje ne znaju ni kako da se prijave kod Nacionalne službe za zapošljavanje. Da bi Republika Srbija ostvarila održiv razvoj potrebno je na prvom mestu smanjiti siromaštvo kao i uključivanje romske populacije kako u život tako i u obrazovanje i rad.

Romska populacija i dalje se suočava sa diskriminacijom na svim poljima počev od upisa dece u školu, odbacivanje ove dece od strane društva, slaba uključenost Roma u politici, diskriminacija Roma tokom zapošljavanja. U narednom periodu spro-

vođenja javne politike, primarni akcenat treba da bude stavljen na:

- jačanje saradnje među svim relevantnim institucijama od značaja za zapošljavanje romske populacije, primarno kroz primenu postojećih zakonskih mehanizama za saradnju između centara za socijalni rad i zavoda za zapošljavanje.
- obezbeđenje uključivanja Roma na tržište rada kroz finansiranje grant šema za podsticanje zapošljavanja. Kroz ove šeme poslodavci su motivisani da organizuju programe za sticanje prve kvalifikacije za zanimanje za osobe koje nemaju kvalifikacije, da razvijaju obuke i edukacije, obezbeđuju zaposlenje.
- jedan od osnovnih izvora prihoda romske populacije jeste i sakupljanje i prodaja sekundarnih sirovina. U narednom periodu je potrebno nastaviti sa procesom standardizacije ovog zanimanja i izradom sveobuhvatnih mera za regulisanje njihovih uslova rada, zaštite, sigurnosti, transporta, kupovine materijala i skladištenja onih potencijalno štetnih.

Zahvalnica / Acknowledgements

Rezultati istraživanja koji su prikazani u radu predstavljaju deo sledećih projekata:

- *Ne izostaviti nikoga iz razvoja - napredak u ostvarivanju ciljeva održivog razvoje među stanovništvom romskih naselja u Srbiji* – Republički zavod za statistiku u saradnji sa Unicefom (2021)
- *Agenda moja Opština 2030* - finansiran od strane GIZ
- *Socijalna prava za osetljive grupe* – finansiran od strane Nemačkog federalnog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ)
- *Održivi razvoj za sve / Srbija 2030, pripremljenost za sprovođenje Agende 2030* – nosioci projekta GIZ i Swiss Agency for Development and Cooperation SDC.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Bašić, G. (2021). Romi u Republici Srbiji, izazovi diskriminacije, *Minority Rights Group Europe (MRGE) / Evropska grupa za prava manjina*.
- [2] Bradaš, S., Danon, M., Đurović, A., Ilić, S., Jovančević, I., Momčilović, P., Nenadović, N., Pantić, O., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., Sekulović, I., Šormaz, N. (2020). *Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030*, Beogradska otvorena škola, Beograd, 2020.
- [3] Brundtland G. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. United Nations General Assembly document
- [4] Coscieme, L., Mortensen, L., Donohue, I. (2021), Enhance environmental policy coherence to meet the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, 296,126502.
- [5] Gupta, M., Dharwal, M. (2022), Green entrepreneurship and sustainable development: A conceptual framework. *Materials today: Proceedings 49(8)*, 3603-3606.
- [6] Institut društvenih nauka i Centar za istraživanje etnicija (2020), *Socijalna distanca etničkih zajednica u Srbiji*. https://idn.org.rs/sr_lat/blog/2020/09/30/socijalni-odnosi-između-etnickih-zajednica-u-srbiji/
- [7] Istraživanje višestrukih pokazatelja (2019) (MICS), RZS i Unicef.
- [8] Kroll, C., Zipperer, V. (2020), Sustainable Development and Populism. *Ecological Economics* 176, 106723
- [9] Pimm, S., Donahue, I., Montoya, M., Loreau, M. (2019), Measuring resilience is essential to understand it, *Nature Sustainability* 2(10), 895-897.
- [10] Sankar, S., Mohd, B., Ahad, A., Tabrez, N., Alam, A., Biswas, R. (2021), Introducing “α-Sustainable Development” for transforming our world: A proposal for the 2030 agenda. *Journal of Cleaner Production* 321, 129030
- [11] *Službeni glasnik RS*, broj 05/17. Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji.
- [12] *Službeni glasnik RS*, broj 37/11. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. godine
- [13] *Treći izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva*, Vlada RS, Beograd, 2018. Dostupno na <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/11/Treci-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-nacr.pdf>
- [14] Zhao, Y., Chen, D., Fan, J. (2020), Sustainable development problems and countermeasures: A case study of the Qinghai-Tibet Plateau. *Geography and Sustainability* 1(4), 275-283.
- [15] Žikić, S., Nestorović, M., Stevanović, M. (2021), Ekonomski, ekološki i društveni aspekti održivog upravljanja obnovljivom energijom. *Ecologica* 28 (101), 57-65.
- [16] Žikić, S., Trifunović, D., Randelović, M. (2020), Zadovoljstvo poslom u funkciji održivog menadžmenta hotelskog sektora Stare planine. *Ecologica* 27(99), 530-537.
- [17] <https://www.pravamanjina.rs>.